

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра фінансів

Дипломна робота

ОР - бакалавр

на тему: **«Роль банків у кредитуванні малих та середніх підприємств»**

Виконав: студент 2 курсу, групи ФБС (ст) 21
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Васильків Антон Святославович

Керівник Плець Іван Іванович, доцент кафедри
фінансів, кандидат економічних наук

Рецензент _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	6
1.1. Сутність та особливості кредитування малого та середнього бізнесу.....	6
1.2. Джерела фінансування малого та середнього бізнесу в Україні.....	12
1.3. Методика оцінки кредитоспроможності суб'єктів малого та середнього бізнесу.....	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	23
2.1. Особливості функціонування малого і середнього бізнесу в умовах воєнного стану.....	23
2.2. Загальна характеристика АТ «Приват Банк».....	31
2.3. Аналіз ефективності кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «Приват Банк».....	38
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА SEREDNЬOГО БІЗНЕСУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	42

3.1. Світовий досвід кредитування малого і середнього бізнесу та шляхи його застосування в Україні.....	42
3.2. Організаційно-функціональні методи підвищення ефективності кредитування малого та середнього бізнесу у воєнний та пост-воєнний періоди.....	47
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Малі та середні підприємства (далі – МСП) завжди були рушійною силою економіки, особливо в кризові роки та в часи післявоєнної відбудови. В Україні дохідна частина від оподаткування бізнесів значно менша ніж у розвинених країнах Європи, що є проблемою в сучасних умовах війни, адже бізнеси були б здатні краще втримувати економічний спад держави. Крім того, підприємці самі бояться довіряти банку в питанні кредиту, оскільки було чимало прецедентів в кризові для України роки. Ба більше, ця тема є актуальною, тому що в умовах воєнного стану потрібно думати на кілька кроків вперед, особливо щодо економіки. Для того, щоб покращити систему кредитування необхідно дослідити не тільки роль банків у цій галузі, а й шляхи забезпечення державою функціонування цих самих банків. Автор мотивує вибір цієї теми тим, що, як потенційний підприємець вважає за необхідне вивчати та досліджувати ситуацію на внутрішньому та закордонному ринках щодо кредитування малого та середнього бізнесу, умови надання таких кредитів та роль держави в створенні хороших умов кредитування. Крім того, автор хотів би, щоб зросла конкурентоспроможність МСП на світовому ринку, так як економічний сектор без МСП не зможе функціонувати належним чином.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження бакалаврської роботи є аналіз та вивчення сучасних теоретичних та практичних проблем кредитування малих та середніх підприємств як основних чинників економічного розвитку.

Для досягнення мети дослідження ми поставили собі наступні завдання:

1. дослідити роль банків у функціонуванні кредитної системи України;
2. порівняти та виокремити зміни, що виникли через війну в Україні;
3. описати основні риси кредитування, як послуги банківських установ;
4. виділити основні ризики з якими стикаються позичальники;
5. визначити причинно-наслідковий зв'язок між кредитуванням та економікою держави;
6. проаналізувати міжнародний досвід у сфері банківського кредитування;
7. виділити основні позитивні досягнення зарубіжних держав для інтеграції їх в українську систему;

Об'єктом дослідження є процес кредитування малих та середніх підприємств.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають у зв'язку з операціями по кредитуванню.

Методологічна база дослідження. Під час написання дипломної роботи було використано такі нормативно-правові документи як: Закон України «Про платіжні послуги», Податковий кодекс України, законопроект №8401, акти Кабінету Міністрів України. Методи дослідження, які використовувалися при аналізі ролі банку в системі кредитування – метод порівняння, групування та моделювання, економіко-статистичний, табличний та графічний.

Теоретична база. Роль банків у кредитуванні МСП неодноразово були предметом наукового дослідження різних науковців, серед яких Грабовська Я., Тобенко В.М., Зеваченкова О.Е., Партин Г.О., Загородній А.Г., Волкова Н.І.,

Свірідова К.Д., Романишин В.О., та інші. Найбільшу увагу було приділено роботам таких науковців, як: Білик О.М., Прийду Л.М., Хенін В.Г. Водночас, ці наукові дослідження проведено відносно давно на основі старого законодавства, не враховуючи воєнного стану, і, відповідно, вони не описують усі проблемні аспекти кредитування в сучасних умовах.

Інформаційно-аналітична база. В основу бакалаврської роботи покладено такі джерела, як: повідомлення Міністерства фінансів України та Міністерства економіки України, статей економістів та державних службовців, що є у вільному доступі мережі Інтернет, а також відомості, що містяться на сайті Національного банку України.

Науково-пізнавальне і практичне значення дослідження. Малі та середні підприємства досить гнучко реагують на зміни економічних факторів держави та в загальному на ситуацію в країні. В умовах війни важливо залучити якнайбільше підприємців до створення нових бізнесів, шляхом спрощення процедури отримання кредитів, зменшення процентних ставок, пом'якшення вимог до позичальників. Україна в цьому плані, хоча й за останні роки змінила свою політику на рахунок кредитувань та підтримки малого та середнього бізнесу, проте, значно відстає від своїх політичних союзників у вигляді країн ЄС. Результати цієї роботи можуть застосовуватися науковцями для подальшого вивчення ролі банків у кредитуванні МСП в умовах воєнного стану, державними органами та банками для вдосконалення системи кредитування та підприємцями в питанні оцінки ризиків та особливостей отримання кредитів у банківських установах.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 58 сторінок тексту, в тому числі 4 рисунки та 11 таблиць, списку використаної літератури з 41 джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність та особливості кредитування малого та середнього бізнесу

Кредит — це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує [36].

Ми усі звикли розуміти, що кредит – це сучасне явище, яке базується на культурі іпотеки, кредитних карток, особистих позик, інших сучасних формах позикових відносин, проте можна із впевненістю стверджувати, що кредитні відносини завдячують своїй появі товарному виробництву, розвитку бартеру і торгівлі. І, цілком ймовірно, що кредит у рудиментарній формі існував ще до запровадження формальних грошових систем. Існує навіть припущення, що розуміння боргу та зобов'язань, можливо, було одним із факторів, який дозволив раннім людським суспільствам процвітати. Важливим кредит є і сьогодні, оцінюючи необхідність розвитку економіки і підвищення рівня життя населення в Україні.

У сучасному світі кредит є основою функціонування економічних, господарських, правових і фінансових відносин. Кредитом активно користуються не лише громадяни, зокрема фізичні особи-підприємці, але й підприємства, установи, організації, та, навіть, держава чи уряд. За допомогою кредиту відбувається перерозподіл грошових капіталів, що проявляється як при

здіянні коштів, що тимчасово не беруть участь в господарському обороті, так і при їх використанні в основних сферах економічної діяльності.

Усім відомо, що малий та середній бізнес є рушійною силою економіки всього світу. Їх діяльність забезпечує робочі місця для середнього класу, і, що не менш важливо, податкових надходжень в державний бюджет. Без діяльності таких підприємств не було б науково-технологічного прогресу, а ще здорового рівня конкуренції серед фізичних осіб-підприємців. Крім того, МСП є досить привабливою ланкою серед усіх видів бізнесів для банківських установ, так як забезпечують більший прибуток, у зв'язку з більшою рішучістю таких підприємств на різні заохочувальні пропозиції щодо кредитів від банків. Це зумовлено тим, що такі компанії мають, зазвичай, обмежений капітал та фінансові ресурси. Однак кредитування цього сегменту є досить ризиковим.

Уряд України розглядає МСП лише як економічну одиницю, що сприяє поповненню державної скарбниці. Але, варто зазначити, що такі бізнеси виконують частину необхідних економічних і соціальних функцій, серед як варто виокремити такі:

- а) забезпечення робочих місць, відповідно вирішення питань зайнятості населення;
- б) «близькість» до споживачів, їх якісне обслуговування;
- в) налагодження здорової конкуренції, що стимулює більший обсяг виробленої продукції, якіснішого надання робіт і послуг;
- г) генерування інноваційних ідей, які зміцнюватимуть економіку;
- д) зменшення впливу монополізму на економіку;
- е) розвиток окремих громад, в яких функціонує бізнес;
- ж) МСП може працювати не тільки на внутрішню стабільність держави, а й просувати товари закордоном, цим самим вона підвищує експортний потенціал;
- з) завдяки таким видам бізнесу економіка країни більш стійка до кризових потрясінь;

З цього можна зробити висновок, що надання кредитів малому та середньому бізнесу є необхідним процесом, який забезпечує стабільність економіки держави. Саме тому, вважаємо доцільним, детальніше розглянути саме специфічні риси кредитування таких підприємств.

Демківський А. В. зазначає, що банківське кредитування розглядається у об'ємному та стислому розумінні. У об'ємному розумінні банківське кредитування характеризується як форма руху позичкового капіталу, в якій посередником виступає комерційний банк. Таке тлумачення зводиться до того, що банк розглядається як у ролі кредитора, так і в ролі позичальника [11, с. 298].

З практичної сторони таке твердження не має обґрунтованого підтвердження, оскільки банківське кредитування – це рух позичкового капіталу між банком, якому завжди належить роль кредитора, та фізичними, юридичними особами в ролі позичальника.

В економічній літературі під визначенням механізму банківського кредитування розуміють поетапність видачі кредитів комерційними банками та сукупність умов, що зумовлюють таку видачу на кожному етапі кредитування [10, с.45].

Загалом, банківське кредитування має певні етапи, які систематизують критерії оцінки, доцільності надання кредитів тій, чи іншій установі, і становлять систему банківського кредитування, залежну однієї від іншої. Аналізуючи навчальний посібник Владичина У.В., доцільно виділити і створити систему таких етапів. Пропонуємо детальніше ознайомитись з даними етапами (таб. 1.1).

Таблиця 1.1

Етапи банківського кредитування малих та середніх підприємств [8]

Етапи	Попередній етап	Підготовчий етап	Основний етап	Заключний етап
Операції	1. Позичальник подає клопотання про отримання кредиту;	1. Банк оцінює кредитоспроможність позичальника;	1. Банківська установа розробляє умови кредитної угоди;	1. Супроводження кредиту;
	2. Банківська установа проводить співбесіду з потенційним позичальником ;	2. Кредитор оцінює кредитний проєкт;	2. Приймається рішення щодо надання кредиту;	2. Позичальником повертається кредит і проценти за користування ним.
	3. Позичальник подає визначений пакет документів.	3. Банківська установа визначає порядок забезпечення кредиту	3. Обома сторонами підписується низка договорів (кредитний, договір забезпечення кредиту);	

		4. Структурування кредиту банком.	4. Банком надається кредит.	
--	--	---	-----------------------------------	--

Виходячи з наведених відомостей, варто зазначити, що процес отримання кредиту включає виявлення бажання позичальника отримати кредит, проведення співбесіди, надання відповідних документів, оцінка кредитоспроможності та бізнес-плану, визначення порядку забезпечення кредиту та умов кредитного договору. Лише після перелічених етапів, банком нарешті приймається рішення про надання кредиту, проте це не кінцевий етап. Позичальникові та банку необхідно підписати кредитні документи для забезпечення гарантій обох. І тільки після цього надається кредит, з подальшим його супроводженням та поверненням зі сторони позичальника боргу. Як ми бачимо, цей процес є дуже довгим і охоплює чимало передумов надання кредиту малим і середнім підприємствам, що може негативно вплинути на доцільність такого кредиту вже під час його видачі. Відповідно, довгий час очікування, жорсткі вимоги до позичальників і при цьому високі процентні ставки – це несприятливі особливості отримання кредитів МСП. І донедавна, підприємцям таких бізнесів, було простіше взяти гроші у кредит, наприклад, у когось з родичів, друзів та знайомих, що відв'язувало їх від сплати комісій та податків за кредитом, високих відсотків та відтермінування без негативних наслідків у разі прогорання. Отже, цей фактор надає підприємствам почувати себе краще не оформлюючи позику офіційно, що точно не є на руку банківським установам та державі.

У зв'язку з такою негативною особливістю, варто дослідити відношення між кількістю відкритих підприємств та кількістю виданих кредитів. Через відсутність достатніх даних, на підставі яких можна дізнатися конкретну кількість відкритих підприємств, необхідно взяти до уваги доступну статистику кількості відкритих ФОП на відповідний рік (рис. 1.1).

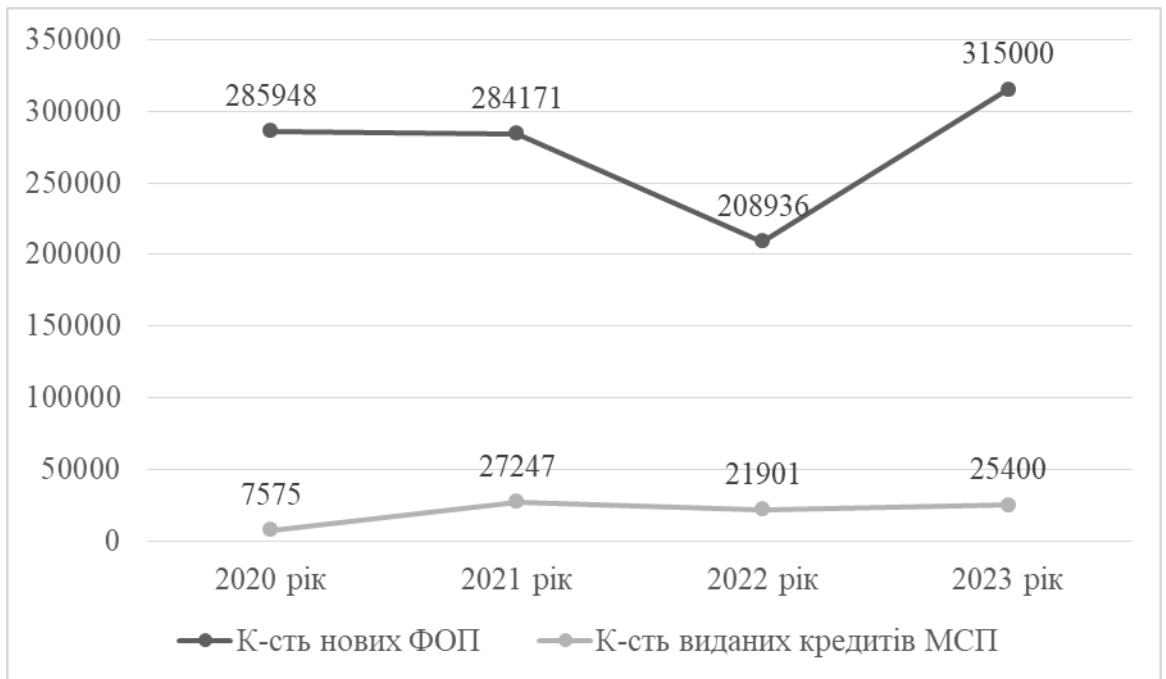

Рис. 1.1. Порівняльна діаграма кількості відкритих ФОП та наданих кредитів МСП [4]

З вищезазначених даних діаграми, робимо висновок, що далеко не всі громадяни, які зареєструвалися як фізична особа-підприємець беруть кредити на свої стартапи. І хоча динаміка надання кредитів малим і середнім підприємствам зросла, через зниження відсоткової ставки і підтримці з боку держави, такої як гарантування повернення боргу у разі прогорання бізнесу, проте беручи до уваги показники відкриття ФОП, бачимо, що довіра до банку серед громадян все одно залишається на низькому рівні.

Зокрема, варто зазначити, що не всім ФОП банк надає кредит. У банках «Мінфіну» назвали основних 5 причин для відмов у кредитуванні у 2022 році:

- а) незадовільні, за оцінкою кредитора, фінансові показники позичальника. У тому числі, пов'язані з впливом воєнного стану: ускладнення логістики, зростання собівартості, втрата постачальників/покупців тощо;
- б) внутрішні обмеження банку щодо кредитування певних галузей. Багато хто робив ставку лише на критично важливі напрями у військових умовах;

- в) територіальне розміщення бізнесу компанії/виробничих потужностей у небезпечних регіонах;
- г) високе боргове навантаження, в тому числі, через раніше видані валютні кредити, сума яких зросла в гривні через девальвацію національної валюти;
- д) погіршення фінансових показників через відключення електроенергії [19].

1.2 Джерела фінансування малого та середнього бізнесу в Україні.

Одним із багатьох факторів росту економіки держави є фінансування для розвитку та підтримки МСП, так як це найважливіша ланка сучасної ринкової економіки. Малі та середні підприємства значно підвищують темпи розвитку як і економіки держави, так і конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Однак, в сучасних реаліях, в Україні спостерігається проблема недостатності джерел фінансування таких бізнесів, що в свою чергу супроводжується перешкоджанням ефективному розвитку малого та середнього бізнесу.

До основних джерел фінансування МСП в Україні можна віднести:

- а) самофінансування (прибуток та амортизаційний фонд);
- б) банківське кредитування;
- в) державне фінансування;
- г) випуск корпоративних облігацій;
- д) комерційне кредитування;
- е) фінансування за рахунок міжнародних фондів та організацій;
- ж) лізинг, факторинг;
- з) ресурси приватних осіб.

Структура сектору малого та середнього бізнесу в Україні показує, що більшість з них – це фізичні особи-підприємці. Одна з проблем МСП – це менші можливості використання власного капіталу, на відміну від великого бізнесу. В умовах кризи, підприємство не має змоги швидко нарощувати власний капітал, тому змушене шукати альтернативні джерела фінансування. Отож, хорошим рішенням буде мікрофінансування таких підприємств адже світовий досвід показує, що такий механізм є досить ефективним та дієвим, насамперед для тих, хто лише збирається відкрити свій власний бізнес.

Основні пріоритети розвитку сприятливої та комфортної системи мікрофінансування в Україні:

- а) заохочення, підтримка та розвиток кредитних установ, комерційних банків, лізингових компаній та товариств взаємних кредитів;
- б) спрощення кредитних процедур, зниження відсоткових ставок за кредитами;
- в) дослідження та інтегрування світового досвіду у сфері мікрокредитування в Україну;
- г) покращення механізму одержання кредитів за рахунок підтримки з боку держави;
- д) розробка вітчизняної програми з мікрокредитування [7].

Розвиток малого та середнього бізнесу є дуже важливим елементом економіки, тому держава повинна брати активну участь у підтримці цього сектору у вигляді грантів, позик, знижок, пільг, надання субсидій, створення державних фондів та залучення західних партнерів у фінансуванні. Варто перелічити організації та програми для фінансування МСП в Україні:

- а) Програма Федерального міністерства економіки Німеччини «Fit for Partnership with Germany»
- б) Європейський банк реконструкції та розвитку
- в) Програма східних країн для партнерства «EU4Business»

- г) «Creative Europe»
- д) Європейська мережа підприємств «Enterprise Europe Network»
- е) Український Фонд Стартапів «УФС»
- ж) Фонд Розвитку Підприємництва «ФРП»
- з) Офіс з розвитку підприємництва та експорту (в рамках ДіяБізнес)
- и) GPA in UA
- к) Платформа ефективного регулювання «BRDO»
- л) Prozorro

У червні-листопаді 2023 року було проведено опитування 206 респондентів щодо перешкод для зростання малого та середнього бізнесу в Україні. За результатами цього дослідження було виділено таку низку основних перешкод:

- а) низький попит на товари та недостатність їх купівлі;
- б) втрата податкових привілеїв;
- в) відсутність капіталу для інвестицій;
- г) завищені відсотки кредитування;
- д) жорсткі вимоги до декларування;
- е) необхідність ведення обліку;
- ж) необхідність компенсації зростання собівартості, у зв'язку з інфляцією, у вигляді погіршення якості продукції;
- з) відсутність достатньої інформації про ринок [33].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що в теперішніх умовах державі потрібно покращити інвестиційний ринок для малого та середнього бізнесу, удосконалити законодавство для більших залучень іноземних коштів та капіталу в Україну.

1.3 Методика оцінки кредитоспроможності суб'єктів малого та середнього бізнесу

Кредитний ризик – це ймовірність повної або часткової втрати банком суми, яку він надав у кредит, а також процентні нарахування через неплатоспроможність позичальника.

Більшість науковців розглядають ризик як об'єктивну та суб'єктивну категорію діяльності, що пов'язана з неминучим вибором в умовах невизначеності та конфліктності ситуацій, відображає міру сподіваного результату, та виступає як позитивним так і негативним явищем [34, с. 176].

Ризики, з якими стикається банк у своїй діяльності викликані об'єктивними чинниками, такими, що притаманні економічній системі. Серед них виділяють невизначеність, недостатність інформаційного забезпечення та конфліктні ситуації [29, с. 13].

Сьогодні, банківські установи пропонують своїм клієнтам великий спектр послуг, серед яких особливе місце належить кредитуванню. Це зумовлено тим, що кредитні операції є найбільш прибутковими послугами банку, частка яких становить 2/3 загальних доходів банку. І, відповідно, від того наскільки повно і правильно будуть дотримані умови кредитування в повній мірі залежить результат кредитних операцій [6, с. 72].

Банківська установа в кредитних відносинах з позичальником є посередником, який має подвійний ризик, оскільки перерозподіляючи чужі кошти, він видає кредитну суму на свій страх і ризик, що може призвести до ймовірного неповернення таких коштів, і, відповідно, значних втрат. Подвійний ризик виникає через те, що банк, з однієї сторони, ризикує разом з клієнтом, оскільки сам кредитор визначив той чи інший бізнес надійним, а позичальника – платоспроможним, а з іншої – як окремий суб'єкт економічної діяльності, оскільки саме він акумулює чужі кошти на правах власності в тимчасове

користування позичальникові. Через це, в разі, якщо кошти ряд позичальників повернути не зможуть, банківська установа не матиме грошових можливостей виконувати свої зобов'язання за кредитом перед іншими клієнтами, що зумовлює ймовірність збиткової діяльності. В підсумку це може призвести до банкрутства банку, а через його статус в економіці – до банкрутств усіх учасників кредитно-банківських відносин, зокрема підприємств, фізичних осіб та інших банків, що нерозривно пов'язані зі збанкрутілим суб'єктом [29, с. 307].

Кредитоспроможність позичальника – це його здатність своєчасно і в повному обсязі погасити заборгованість перед фінансовою установою, разом із нарахованою пенею. Зі сторони банку дуже важливо за допомогою певних факторів оцінити кредитоспроможність того чи іншого підприємця, оскільки будь-який кредитор заінтересований в зростанні свого доходу за рахунок кредитування.

Кредитоспроможність – це, по суті, можливість позичальника сплачувати кошти за кредитним зобов'язанням, а, отже, вона прямо пов'язана з фінансовим станом підприємства. Відповідно, існує перелік характеристик, які дають уявлення про забезпеченість установи фінансовими ресурсами, без яких бізнес не зможе ефективно функціонувати, доцільністю використання власних і залучених ресурсів, фінансово-господарськими зв'язками з іншими суб'єктами господарської діяльності, платоспроможністю, прибутковістю, фінансовою стабільністю і діловою активністю [15, с.10].

У літературі оцінку кредитоспроможності часто ототожнюють з оцінкою фінансового стану. Такої позиції дотримується Рудченко І.В., зазначаючи, що «кредитоспроможність охоплює такі сторони фінансового становища підприємства, як платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, прибутковість, якість і вартість забезпечення, кредитна історія позичальника тощо» [30, с. 165].

Для того, щоб оцінити кредитоспроможність позичальника банку необхідно визначити якісні і кількісні характеристики (таб. 1.2).

Таблиця 1.2

Оцінка показників кредитоспроможності підприємства

Кількісні показники	Якісні показники
Платоспроможність	Репутація і кваліфікація керівництва
Фінансова стійкість	Кредитна історія, в т.ч. у інших банках
Рентабельність	Період функціонування
Грошові потоки	Наявність забезпечення, застави
Ділова активність	

Методика оцінювання фінансового стану підприємства ґрунтується на якісних і кількісних показниках, який полягає в розгляді трьох етапів:

1. Перший етап характеризується обчисленням значень показників, які визначають фінансовий стан позичальника;
2. Другий етап реалізується через оцінку показників і визначення одного з п'яти класів надійності позичальника;
3. Третій етап – завершальний, полягає у складанні аналітичного висновку.

Перший етап в свою чергу поділяється на 4 стадії. В першій стадії складається попереднє враження про особу, яка звернулась за кредитом, а саме до уваги беруться наступні показники:

- а) час функціонування підприємства (ФП);

Кінцеве число дорівнює рокам функціонування підприємства. Якщо більше п'яти років – приймає значення 5, якщо менше одного – 0,5.

- б) наявність бізнес-плану (БП);

Кінцеве число за наявності бізнес-плану – 1, за відсутності – 0.

в) прибуткова діяльність підприємства (ПД);

Кінцеве число дорівнює кількості останніх років прибуткової діяльності – 3,2,1, в разі відсутності – 0.

г) погашення позичок у минулому (ПП);

Кінцеве число дорівнює 1, якщо кредит погашено без ускладнень, 0,7 – погашено після відстрочки, 0,1 – кредит прострочений, 0 – ухилення від зобов'язань.

д) сплата відсотків за користування кредитами (СВ).

Кінцеве число дорівнює 1, якщо відсотки сплачено вчасно, 0,7 – сплачено із затримкою, 0,1 – відсотки прострочено, 0 – ухилення від зобов'язань.

В другій стадії оцінюються показники платоспроможності підприємства, серед них:

а) коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл);

$$K_{пл} = \frac{OA}{ПЗ}$$

де OA – оборотні активи; ПЗ – поточні зобов'язання.

Кінцеве число показує, наскільки поточні зобов'язання можуть бути погашеними при мобілізації всіх оборотних активів. Нормативне значення – не менше 2

б) коефіцієнт швидкої ліквідності (Кшл);

$$K_{шл} = \frac{OA - З}{ПЗ} + \frac{ДЗ + ПФІ + ГК}{ПЗ}$$

де З – величина запасів і витрат підприємства; ПФІ – поточні фінансові інвестиції; ДЗ – дебіторська заборгованість; ГК – грошові кошти.

Кінцеве число характеризує, наскільки оборотні активи покривають короткострокові зобов'язання. Нормативне значення – 0,5-1,0.

в) коефіцієнт абсолютної ліквідності (Кал).

$$\text{Кал} = \frac{\text{ПФІ} + \text{ГК}}{\text{ПЗ}}$$

Кінцеве число показує, наскільки короткострокові зобов'язання можуть бути погашеними за рахунок швидко-ліквідних коштів та цінних паперів. Нормативне значення – не менше 0,2.

В третій стадії розраховуються показники фінансової стійкості, зокрема:

а) коефіцієнт фінансової стійкості (Кфс);

$$\text{Кфс} = \frac{\text{ВК} + \text{ДЗК}}{\text{ВБ}}$$

де ВК – власний капітал; ДЗК– довгострокові залучені кошти; ВБ– валюта балансу.

Показник вказує питому вагу власних джерел підприємства, які воно може використовувати без негативних наслідків. Нормативне значення – не менше 0,6.

б) коефіцієнт фінансової незалежності (Кфн);

$$\text{Кфн} = \frac{\text{ВК}}{\text{ВБ}}$$

Показник показує частку власних коштів у загальній сумі заборгованості. Нормативне значення – не менше 0,6.

в) коефіцієнт фінансового ризику (Кфр);

$$\text{Кфр} = \frac{\text{ЗК}}{\text{ВК}}$$

Показник вказує частку залучених коштів у обчисленні на 1 гривню власних коштів. Нормативне значення – не більше 1,0.

г) коефіцієнт оборотності балансу (Коб);

$$\text{Коб} = \frac{\text{ЧД}}{\text{ВБ}}$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації продукції; ВБ – середня валюта балансу.

Нормативне значення – не менше 0,7.

д) коефіцієнт маневреності власних коштів (Км);

$$K_m = \frac{BK - HA}{BK}$$

де HA – необоротні активи підприємства.

Показник показує мобільність використання власних коштів. Нормативне значення – не менше 0,5.

В четвертій стадії оцінюються показники надійності підприємства, до яких входять:

а) коефіцієнт забезпечення кредиту (Кз);

$$K_z = \frac{BZ}{K}$$

де BZ – вартість застави; K – сума кредиту та відсотків.

Число показує наявність, обсяг та якість забезпечення повернення кредиту. Якщо забезпеченням кредиту є гарантії Уряду України; гарантії банків; кошти, які є депозитами чи вкладками у банку, який надає кредит – 2. Якщо забезпеченням є поручительство чи страхування ризику – 0,5. Якщо забезпеченням є майно, то коефіцієнт розраховується.

б) оборотність дебіторської заборгованості (Одз);

$$O_{dz} = \frac{ЧД}{ДЗ}$$

де ДЗ – середньорічна вартість дебіторської заборгованості.

Число розраховується щороку, тому оцінка проводиться шляхом порівняння із попереднім роком. Якщо спостерігається зменшення – 2, якщо число дорівнює попередньому – 1, якщо спостерігається збільшення – 0.

в) оборотність кредиторської заборгованості (Окз);

$$O_{кз} = \frac{ЧД}{КЗ}$$

де КЗ – середньорічна вартість кредиторської заборгованості.

Число розраховується щороку, тому оцінка проводиться шляхом порівняння із попереднім роком. Якщо спостерігається зменшення – 2, якщо число дорівнює попередньому – 1, якщо спостерігається збільшення – 0.

г) оборотність готової продукції (Огп).

$$O_{гп} = \frac{ЧД}{ГП}$$

де ГП – обсяг готової продукції за звітній період.

Число розраховується щороку, тому оцінка проводиться шляхом порівняння із попереднім роком. Якщо спостерігається зменшення – 2, якщо число дорівнює попередньому – 1, якщо спостерігається збільшення – 0.

Після цього відбувається другий етап, в якому оцінюють показники та відносять до певного класу підприємство (таб. 1.3)

Таблиця 1.3

**Визначення класу позичальника на основі методики оцінювання
кредитоспроможності позичальника**

Кл ас	Характеристика фінансового стану	Узагальнена сума балів та підсумкова рейтингова оцінка
А	Фінансовий стан бездоганний	Понад 100, 7,5-9,5
Б	Фінансовий стан хороший, видача кредиту можлива	Від 65 до 100, 5,5-7,5
В	Фінансовий стан задовільний, необхідне ретельне опрацювання	Від 30 до 65, 3,5-5,5
Г	Фінансовий стан поганий, видача кредиту недоцільна	Від 15 до 30, 1,5-3,5
Д	Видача кредиту заборонена	До 15, 0,5-1,5

Тому, підсумовуючи, можна сказати, що банк при наданні кредиту аналізує та оцінює кожне підприємство застосовуючи якісні та кількісні показники, розраховує різні коефіцієнти фінансового стану підприємства та надає певний клас позичальнику. Проте, варто зазначити, що у кожного банку своя політика та критерії оцінювання малого та середнього бізнесу, але мета у всіх однакова – це мінімізація кредитного ризику.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Особливості функціонування малого і середнього бізнесу в умовах воєнного стану

В усьому розвиненому світі малий та середній бізнес є рушійною силою економіки та основою середнього класу. Діяльність малих і середніх підприємств забезпечує зайнятість населення, а також поступлення податкових та інших платежів до бюджету. Він є потужним чинником розвитку науково-технічного прогресу і формує здорове конкурентне середовище в галузях економіки [31, с. 421].

У січні 2020 року за ініціативи Президента Уряд затвердив Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%», Що була створена для підтримки діяльності підприємств, та створення нових робочих місць, особливо це стосувалося мікро та малого підприємництва. Ще одне питання, яке мало вирішитись таким проєктом – підтримка нещодавно створених бізнесів, шляхом надання їм кредитів за пільговими ставками. При цьому різниця між пільговою (5, 7 або 9%, пізніше 0 або 3%) та ринковою ставкою компенсується з державного бюджету, проте рішення про видачу кредиту ухвалюють банки.

Перші зміни до програми були внесені вже через 3 місяці, коли карантин через COVID-19 спричинив кризу підприємств в Україні, які не могли в даних умовах продовжити свою звичну роботу, та яким бракувало ліквідності. Тоді, для підтримки фінансової стійкості та ліквідності мікро та малих підприємств в рамках Програми було запропоновано два нові типи кредитів: антикризовий на

поповнення ліквідності (до 3% річних, а на період карантину та 90 днів після нього – 0%) та рефінансування, за яким процентна ставка становила 0%. Окремо Програму розширили на виробників лікарських засобів та медичного обладнання [12].

Варто зазначити, що цей державний проєкт став не зовсім успішним. Протягом 2020-2021 рр. він чимало разів піддавався критиці як громадянами, підприємцями, банками, так і міністерствами та урядом. Станом на 1 листопада 2021 року (програма діє з лютого 2020 року) було залучено 11 банків, які надали 2175 кредитів на загальну суму 6,502 млрд гривень.

За видами економічної діяльності найбільше кредитів надавалося таким сферам підприємницької діяльності:

- а) оптова та роздрібна торгівля – 32%;
- б) сільськогосподарська – 31%;
- в) переробна промисловість – 23%;
- г) інші – 14%.

Як описав три місяці роботи "5-7-9" міністр економіки Ігор Петрашко: «На жаль, програма де-факто не запрацювала на повну потужність».

За розрахунками Мінфіну, зробленими до введення карантину, "повна потужність" – це 50 тис прокредитованих підприємців за рік. За перший квартал 2020 року таких знайшлося лише 462. Ще 1 241 заявку банки відхилили через поганий бізнес-план, непереконливу кредитоспроможність або низьку ділову репутацію [16].

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України виникло чимало проблем, зокрема, в економічній сфері. У зв'язку з притаманним кожній людині інстинктом самозбереження, що спричинило виїзд громадян на більш безпечні області нашої держави та держав-сусідів, основних збитків зазнали саме підприємства, розташовані на

території воєнних дій. Беручи до уваги, втратою як і громадянами своїх бізнесів, так і державою фінансових ресурсів, які забезпечували такі підприємства, логічним рішенням уряду було дозволити фізичним особам-підприємцям розпочати новий бізнес, надавши їм найвигідніші умови кредитування в межах вже існуючої програми «Доступні кредити 5-7-9%». З боку держави, такий прояв «щедрості» був зумовлений такими чинниками:

- а) необхідність надання нових робочих місць для осіб, які втратили роботу;
- б) заохочення залишатися в країні;
- в) підтримка підприємств, які сприяють допомозі армії;
- г) збереження національного духу згуртованості громадян;
- д) забезпечення доходів держави податковими зобов'язаннями на рівні довоєнного стану;
- е) трансформація та актуалізація програми «Доступні кредити» .

У березні 2022 року Міністерство економіки заявило, що під час війни державні і комерційні банки мають активізувати кредитну діяльність аби тисячі підприємців змогли відновити й модернізувати виробництво, адаптувавши його до нових умов. Як запевнила перша віце-прем'єрка — міністр економіки Юлія Свириденко, виконавча влада й Національний банк докладають максимум зусиль, щоб стимулювати банківську систему до кредитування реального сектору в цих складних умовах. Зокрема, розширено дію пільгових державних програм, спрощено доступ бізнесу до дешевих кредитів, банки вчасно отримують рефінансування, необхідне для збільшення кредитних портфелів [32].

18 березня 2022 року Уряд ухвалив рішення про оновлення та доопрацювання програми «Доступні кредити 5-7-9%», що передбачає можливість будь-якого бізнесу весь час протягом дії воєнного стану, а також місяць після його закінчення отримати кредит під 0%, після спливу цього часу кредитна ставка становитиме 5%. В цьому ж рішенні йдеться також про

збільшення максимальної суми кредиту для підприємств до 60 млн гривень [32].

Відповідно, на нашу думку, варто виділити основні зміни у сфері кредитування малого і середнього бізнесів в контексті програми «5-7-9%» в умовах воєнного стану, які випливають з постанови Кабінету Міністрів України №312 від 18.03.2022 року, з відповідними змінами, що були включені в цей документ до 26.03.2024 року:

- а) державна підтримка у формі кредитів надається у таких цілях: 1) інвестиційні цілі; 2) фінансування оборотного капіталу суб'єкта підприємництва;
- б) держава передбачає підтримку за кредитами на такі пріоритетні напрями: 1) сільськогосподарська діяльності; 2) діяльність у сфері переробної промисловості; 3) енергетична діяльність; 4) відбудова зруйнованих основних засобів суб'єктів підприємництва; 5) підтримка суб'єктів підприємництва, виробничі потужності яких станом на 24 лютого 2022 р. було розміщено на територіях активних бойових дій і тимчасово окупованих російською федерацією територіях України;
- в) максимальна сума кредитів, які надаються за державною підтримкою – 60 млн гривень, крім кредитів, що надаються: 1) фізичній особі – підприємцю – 3 млн гривень; 2) сільськогосподарському товаровиробнику – 90 млн гривень; 3) суб'єктам у сфері переробної промисловості та енергетичної діяльності – 150 млн гривень; 4) підприємствам, що функціонують в зоні високого воєнного ризику – 150 млн гривень;
- г) строк кредитування на інвестиційні кредити становить 10 років, а на фінансування оборотного капіталу – 3 роки;
- д) процентна ставка становить 0% протягом періоду воєнного стану, а після його закінчення – 5%;

е) розмір кредитної гарантії становить 50% від суми кредиту для мікропідприємств, а також малих та середніх підприємств [3].

Завдяки оновленій та досить успішній системі кредитування підприємств, станом на 15 квітня 2024 року, за повідомленням пресслужби Міністерства економіки України: «З початку 2024 року майже 7 тисяч підприємців отримали кредити за програмою «Доступні кредити» на загальну суму 27,3 млрд гривень. Кожен п'ятий кредит видано бізнесу, який працює в зоні високого воєнного ризику». Раніше, а саме 18 грудня 2023 року, Міністерство фінансів України повідомило, що з моменту старту державної програми підприємствами було отримано 77669 кредитів на загальну суму 260,2 млрд гривень.

Загалом, за даними наданими до загального відома Міністерством фінансів України та Міністерством економіки України, від початку дії державної програми «Доступні кредити» (лютий 2020 рік) 85900 підприємств отримали кредити на загальну суму 294,2 млрд гривень.

Аналізуючи дані надані Міністерством фінансів України за час дії воєнного стану надано 42847 кредитів на загальну суму 175,5 млрд гривень, що значно перевищує як кількісно, так і якісно показники кредитування за період, коли програма лише набирала обертів, що збігається з періодом карантину COVID-19.

За даними Міністерства економіки України протягом 2022-2024 рр. найбільше кредитування за державною програмою підприємства у таких сферах:

- а) сільськогосподарська – 48%;
- б) оптова та роздрібна торгівля – 25%;
- в) переробна промисловість – 17%;
- г) інші – 10%.

Наглядно оцінити і порівняти частку кожної з відповідних сфер підприємницької діяльності, для подальшого порівняльного аналізу

ефективності кредитування малих та середніх підприємств за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» у довоєнні 2020-2021 рр. та на час воєнного стану 2022-2024 рр. пропонуємо на діаграмі (рис.2.1).

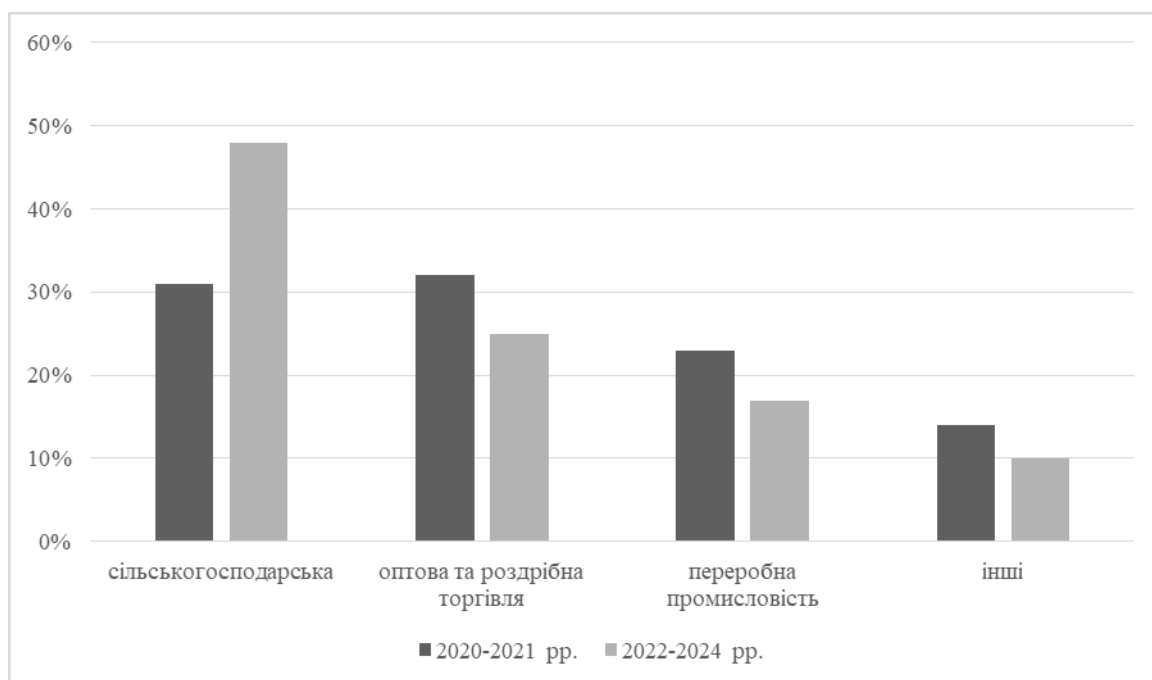

Рис.2.1. Сфери підприємницької діяльності, що отримали кредитування за державною програмою «Доступні кредити» за 2020-2021 рр. та 2022-2024 рр. [20,21]

З рисунка 2.1 бачимо, що найбільший відсоток підприємств, що звернулися за кредитуванням у воєнний час – підприємства сільськогосподарства, адже у 2023 році, як зазначалося раніше, відповідними змінами до Постанови Кабінету Міністрів України було внесено певні поправки, зокрема щодо збільшення максимальної суми кредитування сільськогосподарських товариств, через необхідність заготівлі зерна зокрема. На високому рівні звернення за кредитуванням залишаються оптова та роздрібна торгівля, оскільки потреби громадян не змінилися у сфері торгівлі, а також переробна промисловість, через необхідність перероблення і вироблення продуктів харчування, тютюну, лікєро-горілчаних виробів. Звісно, через початок повномасштабної війни погіршилася економіка країни, що не могло не вплинути на рівень життя населення. Саме тому, на нашу думку, відсотковий

рівень показників кредитування підприємств у сферах оптової та роздрібною торгівлі, а також переробної промисловості зменшився у відношенні до часу карантину 2020-2021 років.

Проте, незважаючи на тяжкі економічні показники та періодом збройної агресії московитів на нашу державу, актуальність створення нових і покращення старих підприємств шляхом кредитування залишається популярним методом зміцнення економіки. На сучасному етапі економічного розвитку одним із важливих шляхів виходу України з кризового стану є подальший розвиток та підвищення ефективності банківського кредитування [9].

За показниками міністерства економіки України станом на березень 2020 року лідерами за загальними сумами одержаних кредитів за програмою є Львівська, Дніпропетровська, Одеська, Київська, Харківська, Вінницька, Полтавська області та м. Київ [27].

За цими ж відомостями 45 банків надають кредити за державною програмою, лідерами серед них є:

- а) «Приватбанк» – 50,195 млрд гривень;
- б) «Ощадбанк» – 31,69 млрд гривень;
- в) «ПУМБ» – 31,525 млрд гривень.

Беручи в основу опубліковані Міністерством фінансів України відомості щодо надання кредитів за державною програмою визначеними банками, пропонуємо детальніше розглянути суми, надані ними (рис. 2.2).

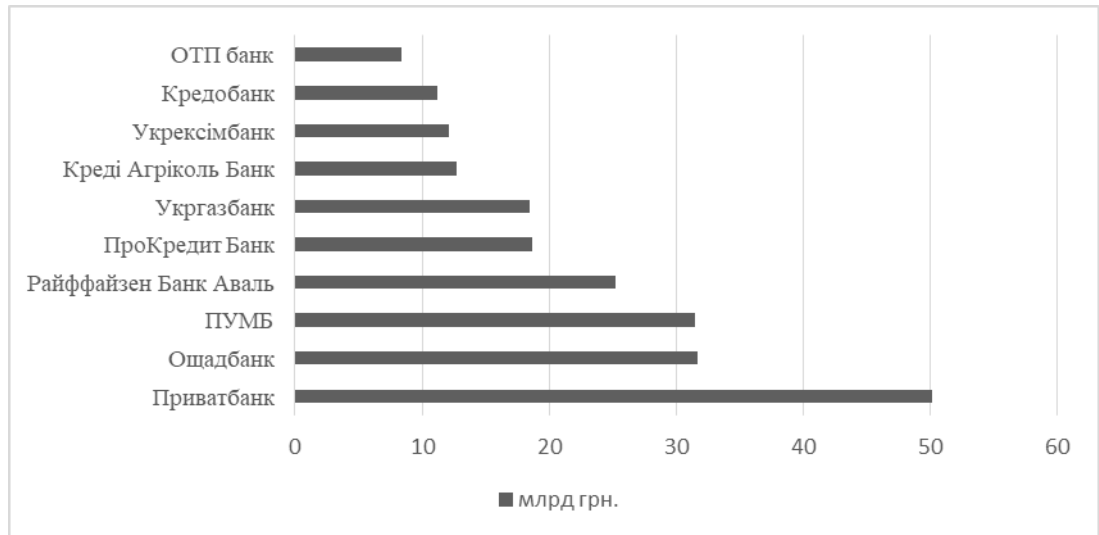

Рис. 2.2. Сума укладених кредитних договорів у розрізі уповноважених банків

Незважаючи на успіх державного проєкту, проблемним залишалось питання кредитування малого та середнього бізнесів, через ризиковість фінансування таких підприємств. З метою вирішення таких проблем, а також підтримки економічного стану держави, почали застосовуватися інструменти державних гарантій на портфельній основі.

Портфельні гарантії – це зобов'язання держави погасити перед банком до 80% кількох кредитів (кредитного пулу) підприємця, якщо він збанкрутує [17].

Завдяки цьому громадяни отримали можливість безперешкодно створювати стартапи та розвивати малий та середній бізнес, що є важливим чинником економічних відносин, а банки, в свою чергу, мають змогу його надати з гарантуванням погашення можливого боргу з боку держави. Таке реформування банківської політики зменшило ризики як для фізичних осіб-підприємців, так і для банківських установ, а держава забезпечила збільшення кількості МСП, що не могли не вплинути на економіку країни.

Станом на 1 лютого 2024 року відповідно до статистики Міністерства фінансів України загалом надано 19080 кредитів під державні гарантії на портфельній основі на загальну суму 67,2 млрд гривень. Серед них 25935 млн гривень надано середнім підприємствам, що становить 39% від загальної суми

кредитування, 23553 млн гривень – малим підприємствам, з відсотковою часткою 35%. При цьому кількісно середнім підприємствам надано 2625 кредитів, а малим 5613.

Отже, беручи до уваги вищенаведені математичні розрахунки та аналізуючи економічний стан держави Україна в період довоєнного та воєнного стану, можна визначити, що кредитування малих і середніх підприємств здійснюється з метою:

- а) забезпечення економічного зростання шляхом кредитування певних сфер підприємницької діяльності, таких як сільське господарство, переробна промисловість, енергетична діяльність;
- б) збереження діяльності старих та відкриття нових малих і середніх підприємств на деокупованих територіях та територіях активних бойових дій;
- в) гарантування з боку держави як банківським установам так і фізичним особам-підприємцям шляхом надання кредитів на портфельній основі.

Виходячи з повідомлень Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, а також Постанов Кабінету Міністрів України можна виділити такі особливості надання кредитів МСП в умовах війни:

- а) максимальна сума кредитів, які надаються за державною підтримкою – 60 млн гривень, крім кредитів, що надаються: 1) фізичній особі – підприємцю – 3 млн гривень; 2) сільськогосподарському товаровиробнику – 90 млн гривень; 3) суб'єктам у сфері переробної промисловості та енергетичної діяльності – 150 млн гривень; 4) підприємствам, що функціонують в зоні високого воєнного ризику – 150 млн гривень;
- б) строк кредитування на інвестиційні кредити становить 10 років, а на фінансування оборотного капіталу – 3 роки;

- в) процентна ставка становить 0% протягом періоду воєнного стану, а після його закінчення – 5%;
- г) розмір кредитної гарантії становить 50% від суми кредиту для мікропідприємств, а також малих та середніх підприємств.

2.2 Загальна характеристика АТ «Приват Банк»

Акціонерне товариство комерційний банк «Приват Банк» – це найбільший державний банк в Україні який був зареєстрований 19 травня 1992 року. Він орієнтований на обслуговування приватних осіб та корпоративних клієнтів, також входить до складу системних банків України та має найбільший обсяг капіталу та чистих активів. Починаючи з 18 грудня 2016 року держава в особі Кабінету Міністрів України стала єдиним акціонером банку, якому належить 100% акцій. Станом на 30 вересня 2023 року Приват Банк має 8 філій і 1199 функціонуючих відділень в Україні та філію на Кіпрі [23].

В Приват Банку є наступні органи управління:

- а) Акціонер або Вищий орган.
- б) Наглядова рада, яка звітується перед Вищим органом та забезпечує контроль за діяльністю Правління Приват Банку.

Постійними комітетами Наглядової ради є:

- а) комітет з питань ризику;
- б) комітет з питань аудиту;
- в) комітет з питань корпоративного управління, винагород та призначень;
- г) комітет з питань стратегії та трансформацій;
- д) комітет з питань технологій, даних та інновацій.

Наглядова рада Приват Банку має наступний вигляд та структуру (рис. 2.3)

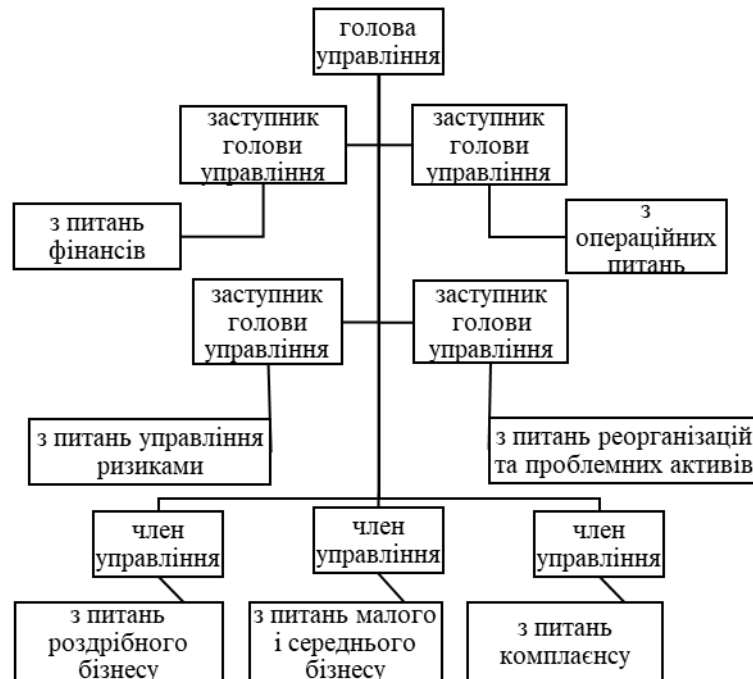

Рис. 2.3 Склад управління АТ КБ «Приват Банк» [23]

Також існують такі комітети:

- а) Бюджетний комітет;
- б) Комітет з питань комплаєнсу та фінансової безпеки;
- в) Комітет з питань управління активами та пасивами;
- г) Комітет з управління даними;
- д) Трансформаційний комітет;
- е) Комітет з управління операційними ризиками та інформаційної безпеки;
- ж) Кредитний комітет;
- з) Маркетинговий комітет та PR-комітет;
- и) Комітет з питань продуктів та тарифів;
- к) Тендерний комітет;
- л) Технологічний та Архітектурний комітет;
- м) Комітет з питань управління непрацюючими активами.

Також в банку функціонує постійно діючий підрозділ внутрішнього аудиту який підпорядковується Наглядовій раді Приват Банку та здійснює незалежну оцінку ефективності діяльності першої та другої ліній захисту і загальну оцінку ефективності системи внутрішнього контролю.

До складу системи входять:

- а) Головний офіс який знаходиться в Києві;
- б) регіональні підрозділи які розташовані по всій території України та за її межами.

Організаційна структура управління включає в себе 4 організаційних рівня:

- а) вищий – Головний офіс;
- б) верхній рівень – Головні регіональні управління, Регіональні управління, Обласні регіональні управління, самостійні філії;
- в) середній рівень – філії які входять до складу Головних регіональних управлінь;
- г) відділення та представництва.

Відділення створене для надання різних послуг, а саме:

- а) прийняття вкладів та депозитів юридичних та фізичних осіб;
- б) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів та банків-кореспондентів, в тому числі перекази грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- в) випуск банківських платіжних карток та здійснення операцій пов'язаних з ними;
- г) надання консультацій щодо банківських операцій;
- д) операції з валютними цінностями;
- е) кредитування;

На основі даних наведених у таб. 2.1 проводимо оцінку фінансового стану «Приват Банк».

Таблиця 2.1

Динаміка показників Звіту про прибутки, збитки, інший сукупний дохід «Приват Банк», млн. грн. [23]

Стаття	Роки			Відхилення	
	2021	2022	2023	Абсолютне, 2022-2023 рр.	Відносне,%
Процентні доходи	35854	43686	66238	+22552	51,62
Процентні витрати	6537	3768	6616	+2848	75,58
Чистий процентний дохід	29317	39918	59622	+19704	49,36
Комісійний дохід	35057	32935	41589	+8654	26,28
Комісійні витрати	11840	12505	17150	+4645	37,15
Чистий комісійний дохід	23217	20440	24439	+3999	19,56
Чистий прибуток (збиток) від операцій з фінансовими інструментами за справедливою вартістю	7666	2608	4648	+2040	78,22

Продовження таблиці 2.1

Чистий прибуток/збиток від переоцінки іноземної валюти	1017	7760	10174	+2414	31,11
Інші прибутки/збитки	-111	-458	-407	-51	-11,14
Витрати на виплати працівникам	-8904	-10096	-10552	-456	4,52
Інші адміністративні та операційні витрати	-2348	-10473	-10946	-473	4,52
Прибуток до оподаткування	35067	34672	72766	+38094	109,87
Податок на прибуток	58	4474	35001	+30527	682,32
Чистий прибуток	35009	30198	37765	+7567	25,06

Відповідно до показників таблиці, бачимо, що чистий процентний дохід у 2023 році в порівнянні з минулим роком збільшився на 19704 млн. грн. та виріс на 49% і склав 59622 млн. грн. Величина чистого прибутку банку зросла на 25% становивши у 2023 році 37765 млн. грн, порівнюючи з минулим роком чистий прибуток збільшився на 7567 млн. грн за рахунок росту чистого процентного доходу та комісійного доходу, за аналізований період останній у 2022 році

становив 32935 млн. грн., у порівнянні з 2023 роком цей показник менший на 8654 млн. грн., тому у 2023 році комісійний дохід дорівнює 41589 млн. грн.

Для детальнішої оцінки фінансових результатів та стану АТ КБ «Приват Банк» потрібно дослідити нормативи банківської діяльності (таб. 2.2).

Таблиця 2.2

Нормативи банківської діяльності «ПриватБанк» [23]

Найменування		Нормативне значення	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Н1	Регулятивний капітал	200 млн.	40800	54500	64800
Н2	Норматив адекватності регулятивного капіталу	>10%	18,33	23,78	23,45
Н3	Норматив достатності основного капіталу	>7%	9,17	11,90	11,73
Н4	Норматив миттєвої ліквідності	>20%	23,11	36,62	3,46

Продовження таблиці 2.2

Н5	Норматив поточної ліквідності	>40%	120	111,97	114,26
Н6	Норматив короткострокової ліквідності	>60%	92,89	221,56	386,5
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на 1 контрагента	<25%	8,07	8,41	5,20
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	<800%	0,00	0,00	0,00
Н9	Норматив максимального кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	<25%	0,09	0,01	1,12
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	<15%	0,01	0,00	0,00
Н12	Норматив загальної суми інвестування	<60%	0,02	0,01	0,00

ЛІЗ-1	Ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку	<5%	77,73	124,32	81,80
ЛІЗ-2	Ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку	<5%	0,28	0,54	0,20
LCR _{ВВ}	Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами	>100%	258,85	311,01	462,8
LCR _{іВ}	Коефіцієнт покриття ліквідністю за іноземною валютою	>100%	200,36	260,14	266,1
NSFR	Коефіцієнт чистого стабільного фінансування	>90%/>100%	156,57	182,24	185,21

Аналізуючи показники, варто сказати, що регулятивний капітал «Приват Банк» за всі досліджувані роки перевищив нормативне значення та складав у 2021 році – 40800 млн. грн., у 2022 році – 54500 млн. грн., у 2023 році – 64800 млн. грн.

Щодо нормативів Н2 та Н3, показники всюди перевищують нормативні значення, проте найнижчий показник – це Норматив достатності основного капіталу, у 2021 рік від дорівнював 9,17 %.

Якщо говорити про показники ліквідності, то за 2021-2023 рр. показники значно перевищували норми, тому можна зробити висновок, що у АТ КБ «Приват Банк» висока ліквідність. Проте, варто зауважити, що у 2023 році норматив миттєвої ліквідності становив 3,46 % при нормативному значенні більше 20%.

Щодо коефіцієнтів покриття ліквідності за іноземними та всіма валютами(LCR), норма яких становить >100%, у Приват Банку ці показники за останні роки більші за норму вдвічі, а то й втричі. А це означає, що у АТ КБ «Приват Банк» високий рівень ліквідності, за допомогою якого, в разі потреби, банк зможе швидко погасити всі свої зобов'язання.

З вищезазначених даних, можемо зробити висновок, що банк зміцнив свою позицію на ринку, спостерігається збільшення усіх показників. АТ КБ «Приват Банк» ефективно зберігає рівень фінансової стійкості та має належне фінансове управління активами. Також «Приват Банк» вдало управляє витратами, що в результаті вплило в збільшення прибутку. Можна спрогнозувати, що не дивлячись на війну в Україні, банк й надалі нарощуватиме свій потенціал. Також варто запропонувати наступні рекомендації для покращення фінансового стану банку:

- збільшення чистого процентного доходу за рахунок розширення кредитного портфеля, оптимізації ціноутворень на процентні послуги;
- покращення якості активів шляхом створення резервів під проблемні активи та продажом проблемних кредитів;
- підвищення стійкості до ризиків впровадженням ефективної системи управління ризиками та створенням резервів на непередбачувані події.

2.3. Аналіз ефективності кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «Приват Банк».

Акціонерне товариство комерційний банк «Приват Банк» є лідером з укладених кредитних договорів (рис. 2.2). Пропонуємо детальніше розглянути послуги кредитування в рамках державної програми «5-7-9%»:

- «КУБ» під заставу;
- Кредит на придбання основних засобів;
- Кредитна лінія
- «Агросезон»

Державна програма передбачає собою два види фінансування: перше – фінансування обігового капіталу, наприклад його поповнення для закуплі сировини, матеріалів чи для інших витрат; друге – інвестування в розвиток

бізнесу, наприклад покриття інвестиційних потреб для розширення чи відкриття нових точок, відділень. Пропонуємо розглянути ці два види (табл. 2.3, табл. 2.4).

таблиця 2.3

Умови кредитування обігового капіталу за державною програмою «5-7-9%» в Приват Банк [28]

Вид кредиту	«КУБ»	Відновлювальна кредитна лінія	«Куб» для агроклієнтів	Агросезон
Строк	36 місяців		До березня 2025 року	
Сума кредиту	Від 100 тис. до 5 млн. грн. для малого бізнесу	Від 500 тис. до 50 млн. грн. для малого бізнесу	5 млн. грн. для малого бізнесу	Від 1 млн. до 50 млн. грн.
		Від 3 млн. для середнього бізнесу		
% ставка	9% річних			
Спосіб видачі	На поточний рахунок позичальника			

Продовження таблиці 2.3

Графік	Рівними частинами щомісяця, ануїтет	Рівними частинами щомісяця для малого бізнесу	Погашення траншів 90,180,270,360 днів або індивідуальний узгоджений графік, для середнього бізнесу	1 грудня 2024 року– 20%, 1 лютого 2025 року– 30%, 1 березня 2025 року– 50% або індивідуальний графік
Забезпечення	Рухоме/нерухоме майно, порука власника бізнесу		Сільгосптехніка та/або транспортні засоби, порука власника бізнесу	
Комісія	1-1,5% від суми кредиту			
Обов'язкові умови	Заборона використання кредитних коштів для погашення кредитів і відсотків або інших заборгованостей за кредитними договорами, а також для виплати дивідендів та надання фінансової допомоги			
			Від 20 до 99 га для КВЕД	Від 100 га для КВЕД 01.1,

		01,11	01.2, 01.3, 01.4, 01.5, 01.6
		Від 100 га для КВЕД 01.1, 01.2, 01.3, 01.4, 01.5, 01.6	

таблиця 2.4

Умови кредитування інвестиційних потреб за державною програмою «5-7-9%» в Приват Банк [28]

Вид кредиту	«КУБ»	Невідновлювана кредитна лінія	Кредит на придбання основних засобів
Строк	36 місяців		36 місяців для малого бізнесу 60 місяців для середнього бізнесу
Сума кредиту	Від 100 тис. до 5 млн. грн. для малого бізнесу	Від 3 млн. грн для середнього бізнесу	Від 100 тис. грн.

Продовження таблиці 2.4

% ставка	7% річних, можливість зменшення до 5% за умови створення нових робочих місць	9% річних, можливість зменшення до 7% за умови створення нових робочих місць	7% річних, можливість зменшення до 5% за умови створення нових робочих місць для малого бізнесу
			9% річних, можливість зменшення до 7% за умови створення нових робочих місць для середнього бізнесу
Спосіб видачі	На рахунок постачальника	На рахунок позичальника або постачальника	На рахунок постачальника
Графік	Рівними частинами щомісяця, ануїтет	Рівними частинами щомісяця або	Ануїтет, рівними частинами
			Індивідуальний

		індивідуальний узгоджений графік	графік для середнього бізнесу
Забезпечення	Рухоме або нерухоме майно, порука власника бізнесу		Майно що купується, порука власника бізнесу
Комісія	1-1,5% від суми кредиту		
Обов'язкові умови	Заборона використання кредитних коштів для погашення кредитів і відсотків або інших заборгованостей за кредитними договорами, а також для виплати дивідендів та надання фінансової допомоги		

Варто зауважити, що Приват Банк пропонує зручні графіки погашення боргу, наприклад як індивідуальний за погодженням з банком або адаптований, наприклад як для агробізнесу.

Приват Банк є беззаперечним лідером з надання кредитів, на його частку припадає 43% виданих кредитів за державною програмою «5-7-9%», від загальної кількості виданих кредитів – 18% та 31% від загальної кількості виданих кредитів сільгоспвиробникам. За 2021 рік банк видав кредитів МСП в сумі 11903 млн. грн., за 2022 рік 21311 млн. грн., а за 2023 рік – 25354 млн. грн. Тобто, з початком повномасштабного вторгнення, сума виданих кредитів збільшилась майже вдвічі на 79,03%, а наступного року продовжила свій ріст на 18,97%. З цього можна зробити висновок, що попит на кредити, в тому числі за програмою «5-7-9%» істотно збільшився. Детальніше про всі надані кредити пропонуємо роздивитися на таблиці 2.5 [23].

Таблиця 2.5

Кредити та аванси клієнтам у Приват Банку за останні 3 роки, млн. грн. [23]

Кредити	Роки			Відхилення, 2022-2023	
	2021	2022	2023	Абсолютне	Відносне, %
Юридичним особам	4091	5340	6386	+1046	19,59

Малий та середній бізнес	11903	21311	25354	+4043	18,97
Фізичним особам:					
кредитні картки	45314	46593	54500	+7907	16,97
іпотечні	9858	3912	5618	+1706	43,61
споживчі	5343	3880	9751	+5871	151,31
на придбання автомобіля	394	328	885	+557	169,82
інші	83	26	13	-13	-50,00

Член правління Приват Банку з питань малого та середнього бізнесу Євген Заїграєв зауважує, що у 2024 році очікується сильний потік заявок та істотне збільшення кредитного портфелю, особливо для сільгоспдіяльності та посівних кампаній, адже у Приват Банку обслуговується близько 40% всіх агрокомпаній та фермерів [35].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Світовий досвід кредитування малого і середнього бізнесу та шляхи його застосування в Україні

Світовий досвід наглядно доводить, що МСП є основою ринкової економіки. Розвинені країни допомагають таким бізнесам якісно розвиватись, залучаючи різні інструменти, серед яких: податкові пільги; освітні програми; консультації юридичного характеру; пільгові кредити; кредитні гарантії. Адже ці підприємства є рушійною силою економічного зростання та розвитку, на жаль, на відміну від України. В провідних країнах ці бізнеси мають вплив та визначають темпи економічного процвітання, зокрема такого показника як валовий національний продукт (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Показники валового національного продукту в Україні [4]

Рік	ВНП, млрд. гривень	Зміна у порівнянні з попереднім роком, %
2019	4227,1	+4,4
2020	3818,5	-9,9
2021	5459,6	+43,3
2022	5527,9	+1,2
2023	6209,8	+12,4

Як бачимо з наведених даних, валовий національний продукт у 2020 році зменшився, як і у всьому світі, через COVID-19 та запровадження карантину по всій території України. Проте, різкий ріст у 2021 році зумовлений низькою базою за попередній рік та відновленням економіки після пандемії. Зростання показника зміни у 2023 році спричинено високими цінами, зокрема на енергоносії та сільськогосподарську продукцію. Однак, беручи цифри ВВП на душу населення, цей показник все ще залишається значно нижчим, ніж у більшості розвинених країн [4].

Це пов'язано з тим, що уряд нашої держави розглядає таких суб'єктів лише як «поганих» платників податків, маючи на меті зменшити тіньову економіку та знищити термін «зарплата в конверті». Проте, на нашу думку, керівництво повинне заохочувати малий та середній бізнес самостійно вийти з неї, для блага та розквіту України.

Хорошим прикладом для нас може слугувати закордонний досвід, зокрема, у створенні окремих відомств, діяльність яких спрямовується на допомогу малому та середньому бізнесу. Приміром, у США в 1953 році конгресом було створено Адміністрацію по справах малого бізнесу, яка й до сьогодні активно працює та захищає інтереси на державному рівні. Основні її функції такі:

- а) технічна та інформаційна підтримка;
- б) допомога в отриманні кредитування;
- в) надання кредитних гарантів;
- г) допомога в отриманні замовлень від держави;
- д) допомога в отриманні контрактів з великими підприємствами на вигідних умовах;
- е) пряме кредитування за рахунок державних коштів [24].

В Японії теж є схожа державна установа, яка займається підтримкою МСП – Управління малих підприємств. Воно здійснює контроль за

дотриманням антимонопольного законодавства, надає державний захист інтересів, окреслює відповідальність замовників, виконавців і субпідрядників, обмежує контроль власників.

Крім того, потрібно звернути увагу на таку країну як Китай, попри її політичні погляди та режим, вона дуже добре підтримує малий та середній бізнес. Держава створила у 2009 році спеціалізоване агентство, яке отримало назву – Китайський центр по координації і кооперації бізнесу, основне завдання якого полягає в створенні належних умов інфраструктури для технологічного співробітництва вітчизняних виробників та закордонними організаціями в сферах підтримки підприємництва та бізнесу. Цей центр ініціює реалізацію консультаційної та інформаційної підтримки, створює торговельні ярмарки, виставки інновацій, організовує семінари та різного виду конференції, в тому числі з дослідженнями проблем малого та середнього бізнесу [40].

З цього можна зробити висновок, що основною функцією створених розвинутими країнами різних центрів та агентств для підтримки МСП є консультації та навчання ведення бізнесу, допомога у взятті кредиту та виходу на ринок, в тому ж числі й на світовий, вирішення організаційних питань щодо виставок та надання кредитів з державної казни. Ми вважаємо, що у стані війни, одним з хороших інструментів для виходу України з кризового стану є кредитування, так як це надає можливість бізнесу інвестувати, розширювати свої можливості та нарощувати потенціал.

Станом на 2023 рік частка кредитів, наданих малому та середньому бізнесу у ВВП України становить близько 16%, в той час як у США цей показник дорівнює 34%. У 2019 році ця частка рівнялася 14%, в 2021 році – 15% відповідно. Відповідно, незважаючи на війну, в Україні спостерігається позитивний ріст цієї частки [26, 37] .

Втім, питання кредитування МСП в Україні до початку повномасштабного вторгнення було гострим. Раніше, якщо підприємцям

вдавалось взяти кредит для створення нового бізнесу, вони мусили платити банкам по 15%-30% річних. Сьогодні, відносно нове рішення уряду щодо запровадження державної підтримки «5-7-9%» є чимось новим та майже «безкоштовним» для наших громадян, то в країнах ЄС такі програми стартували від 2%, що є значно вигідніше.

До прикладу можна взяти Німеччину, яка запустила понад 200 програм державної підтримки малих та середніх бізнесів під назвою «mittelstand», які передбачають щорічне кредитування МСП у сумі 15 млрд. євро [41].

Також, для інвестицій пов'язаних з розвитком, бізнес, який існує менше трьох років має можливість отримати до 500 тис. євро від державного банку. Погодження щодо його видачі затверджується державним банком, а у випадку несплати кредитного боргу, державний банк зобов'язаний виплатити кредит банку, котрим було видано даний кредит. Строк кредиту дорівнює п'ятнадцятьом рокам, виплати по кредитній сумі починаються після семи років, до цього моменту здійснюються тільки виплати відсотків. У зв'язку з такою економічною політикою та програмою, приватні банки занижують вимоги для кредитування осіб, які відкривають нові бізнеси, найактивнішими в цьому плані є країни Європейського Союзу. Це зумовлено тим, що співтовариство бачить перспективу надходжень до бюджету держав-членів у вигляді податків, а не у видатках, які необхідні для кредитування (табл. 3.2) [39].

Таблиця 3.2

Середня відсоткова ставка кредитування МСП в країнах ЄС [38]

Країна	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Австрія	2,4%	2,2%	1,9%	2,1%	2,3%
Бельгія	1,8%	1,6%	1,4%	1,7%	2%
Болгарія	4,2%	3,8%	3,4%	4%	4,3%
Греція	5,2%	4,8%	4,4%	5%	5,3%
Хорватія	4,1%	3,7%	3,3%	3,9%	4,2%

Чехія	2,7%	2,3%	1,9%	2,5%	2,8%
-------	------	------	------	------	------

Продовження таблиці 3.2

Країна	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Данія	1,2%	1%	0,8%	1,1%	1,4%
Естонія	3%	2,6%	2,2%	2,8%	3,1%
Фінляндія	1,5%	1,3%	1,1%	1,4%	1,6%
Франція	1,9%	1,7%	1,5%	1,8%	2,0%

Дивлячись на ці показники, ми розуміємо, що було б добре інтегрувати їх у банківську сферу нашої держави, але на разі це не можливо через стан постійного дефіциту бюджету.

До того ж варто перелічити найчастіші труднощі з якими стикаються підприємці малого та середнього бізнесу при взятті кредиту в банках України:

- а) велика вартість кредиту;
- б) суворі умови кредитування у порівнянні з великим бізнесом;
- в) необхідність майна для застави кредиту, коли в розвинених країнах достатньо бізнес-плану та прогнозу фінансових показників;
- г) надання переваг банківськими установами короткостроковим видам кредиту.

Тому можна зробити висновок, що малі та середні підприємства є важливою частиною ринкової економіки розвинених країн та відіграють безпосередню роль в розвитку національної економіки. Їм приділяють достатньої уваги у вигляді належного кредитування та створення агентств, адміністрацій та управлінь, котрі розробляють необхідні умови для вигідного процвітання даних підприємств, відповідають та захищають їхні інтереси. Тому, на нашу думку, для інтеграції даного зарубіжного досвіду в Україну, сьогоденній владі необхідно впровадити подібні до зарубіжних країн інституції та програми, задля ж власного зміцнення та економічного розвитку у

майбутньому. Проте, ми розуміємо, що такі зміни можливі лише після закінчення війни, оскільки є більш нагальні питання використання бюджету.

3.2. Організаційно-функціональні методи підвищення ефективності кредитування малого та середнього бізнесу у воєнний та пост-воєнний періоди.

Всесвітня банківська система та банки, як інститут мають випереджальний характер розвитку і чинять суттєвий вплив на економіку, у зв'язку з чим вплив банків на економічний розвиток держави був, є і буде залишатися значним. Повномасштабна війна в Україні спровокувала різкі зміни на економічному ринку, зокрема:

- а) стрімке падіння валового внутрішнього продукту та реального ВВП;
- б) збільшення дефіциту бюджету;
- в) підвищення рівня бідності, якість життя населення;
- г) зміна темпу інфляції.

Через це, в найближчому майбутньому необхідно буде відновлювати економіку держави. Збагачення економіки кредитними ресурсами зазвичай є передумовою економічного росту і займає важливу ланку на різних стадіях економічного циклу. Банківське кредитування відіграє важливу роль як і для банківського сектора, так як це одна з основних форм руху позичкового капіталу, так і для самої держави, тому, що воно відіграє важливу роль у стимулюванні економічного розвитку держави.

Аналіз українського банківського ринку показує, що поряд з деякими позитивними тенденціями в його розвитку, поточна політична та економічна нестабільність, зростання інфляції та пандемії протягом останніх 3-4 років мали значний негативний вплив на його стан. Це призвело до того, що банки

зосередили свої стратегії на підтримці фінансової стабільності, а не на позитивному зростанні, що вплинуло на розвиток як банківського ринку, так і економіки в цілому. З моменту відновлення після банківської кризи 2014-2015 рр. та до війни основним напрямом в діяльності українських банків було зменшення обсягів кредитування та збільшення портфеля цінних паперів (табл. 2.2).

Таблиця 3.3

Фінансові результати банків України за 2017-2021 рр., тис. грн. [5]

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Активи банків, млн грн	1737271	1839958	1910614	1981594	2205915
Кредитний портфель банків, млн грн	1005923	1042798	1118618	1033539	963664
Цінні папери, млн грн	332273	425790	480608	538943	791345
Абсолютний приріст активів банків, млн грн	165860,54	102686,14	70656	70980	224321
Відносний приріст активів банків, %	10,55%	5,91%	3,84%	3,72%	11,32%
Абсолютний приріст кред. портфелю, млн грн	-3845	36875	75820	-85079	-69875
Відносний приріст кредитного портфелю, %	-0,38%	3,67%	7,27%	-7,61%	-6,76%
Абсолютний приріст цінних паперів, млн грн	130753	93517	54818	58335	252402
Відносний приріст цінних паперів, %	64,88%	28,14%	12,87%	12,14%	46,83%

Продовження таблиці 3.3

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Питома вага кредитного портфелю в активах, %	57,9%	56,7%	58,5%	52,2%	43,7%
Питома вага цінних паперів в активах, %	19,1%	23,1%	25,2%	27,2%	35,9%

З вищезазначених даних, можемо зробити висновок, що банкам вдалося керувати ліквідністю нарощуючи свою дохідну базу, зменшуючи при цьому ризики. Це позитивно вплинуло на банківський сектор та нормалізувало його. Проте, варто підкреслити, що економіка України, в тому числі й підприємства, не отримувала достатньої кількості кредитів, які не підсилювали економіку держави.

Основний принцип економіки – це товар-гроші-товар, тому банки та уряд повинні бути зацікавлені у забезпеченні підприємств та фізичних осіб кредитуванням, оскільки це надає можливість інвестування, розвитку, розширення виробництва та створення нових робочих місць. Варто зазначити, що у період війни в Україні, важливим інструментом підняття економіки є зовнішня торгівля, якою, беззаперечно, займаються підприємства. Тому, з боку держави буде доцільно спонукати банки у кредитуванні бізнесу, що дозволить підприємствам сприяти зростанню експорту та стимулювати конкурентоспроможність на світовому ринку.

Беручи до уваги дані Державної служби статистики України: за 2023 рік експорт товарів з України впав на 18%, до 36,19 млрд доларів, порівняно з показником за попередній рік – 44,14 млрд доларів. Проте, у січні 2024 року зовнішня торгівля України експортувала 12 млн тонн вітчизняної продукції, що поступається довоєнному показнику січня 2022 року лише на 2 млн тонн [13].

Між іншим, не слід забувати, що існує такий вид послуги, як «мікрокредит», який, зазвичай, обирають громадяни на власні потреби та побутові покупки, що теж сприяє розквіту державної економіки завдяки сплаті податків та своєрідної підтримки вітчизняних виробників. На сьогодні, 44% покупців мають намір підтримати українську продукцію, та запит «купувати українське» посів друге місце в рейтингу пошукової системи «Google».

Таке твердження підтримує менеджер з управління Metro Cash&Carry Ukraine Дарина Резнікова: «Для споживача сьогодні важлива не кількість промо-акцій, а їхня якість, яка забезпечується вибором продукту, що дійсно потрібен покупцю, та надання виробником товарних запасів» [18].

Враховуючи викладене, варто зазначити, що причиною стрімкого зростання попиту на українську продукцію було стрімке збільшення кількості малих та середніх підприємств, які з'явилися унаслідок надання пільг Державною податковою службою України для бізнесу.

Відтак, починаючи з 1 квітня 2022 року до кінця війни фізичні особи-підприємці та платники єдиного податку 1 та 2 груп мали право не сплачувати єдиний податок. Для осіб платників 3 групи, зробили єдиний податок у розмірі 2% звільнивши їх від нарахування, сплати та подання податкової звітності ПДВ. Також, до них не застосовувались обмеження обсягу доходів за рік. Варто зазначити, що урядовий орган управління дозволив протягом 1 березня 2022 року по 31 грудня року, який є наступним після скасування воєнного стану, не нараховувати та не сплачувати податок за землю на територіях, де ведуться бойові дії. І тим не менш, сильним аргументом було створення «податкових канікул» та скасування перевірок бізнесів [25].

Робимо висновок, що це надало можливість багатьом людям відкрити новий бізнес або покращити вже існуючий, перейшовши на спрощену систему оподаткування 2%, так як податкове навантаження зменшується у рази. З цього випливає, що банківські установи, в свою чергу, отримали нову клієнтуру для

кредитування. Тому у короткостроковій перспективі це було хорошим рішенням зі сторони уряду, як для нових платників податків, так і банківських установ з метою кредитування для економічного розвитку держави.

Однак, вже з 1 серпня 2023 року набрав чинності законопроект № 8401 про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України які стосуються особливостей оподаткування під час воєнного стану. В ньому йдеться про скасування оподаткування на рівні 2% та повернення перевірок підприємств з відповідними штрафами. Влада оцінює такий крок у вигляді надходжень до бюджетів в 8 млрд. гривень [1].

Беручи до уваги твердження старшого аналітика з податкових питань Інституту соціально-економічної трансформації В'ячеслава Черкашина, в якому він зазначає, що до прийняття урядом таких рішень, близько 11 тис. юридичних осіб користувались такою можливістю у вигляді 2% оподаткування, а інші 80 тис. суб'єктів малого бізнесу від початку повномасштабного вторгнення перейшли з 5% на 2% за спрощеною системою оподаткування. При цьому, зазначаючи: «Доступні кредити, грантові програми — напевно, найкраще, що було зроблено за два роки для бізнесу в розрізі економічної політики держави. Така підтримка багатьом дала змогу відкрити власну справу навіть під час війни» [14].

Проте, варто виділити позитивні зміни в сторону розвитку кредитування малого та середнього бізнесу, які з'явилися не так давно. Серед них:

- а) в умовах війни і постійного дефіциту бюджету держава змушена йти на поступки МСП, які є рушійною силою економіки держави, зокрема в кредитуванні, тому уряд створює нові нормативно-правові акти в цьому напрямку, запроваджує нові програми і концепції, які забезпечують розвиток конкретних сфер бізнесу.

У серпні 2023 року Національний банк України затвердив Концепцію відкритого банкінгу. Це означає, що фінансові установи, які обслуговують

клієнтів, зобов'язані за згодою останніх надавати безперервний доступ до рахунків чи інформації іншим банкам. Це передбачено положеннями Закону України «Про платіжні послуги», який набере чинності 1 серпня 2025 року. НБУ прогнозує цим зручність доступу клієнтів до своїх банківських рахунків та кредитів, що відкриті у різних банках, чи небанківських установах водночас за допомогою єдиного застосунка та в умовах реального часу. До того ж, банки на єдиній платформі зможуть пропонувати клієнтам нові послуги у сфері кредитування та обмінюватись інформацією щодо позичальників між собою [2].

- б) сьогодні, все більш популярними стають альтернативні послуги кредитування, серед них: лізинг; факторинг; краудфандинг; венчурне інвестування;

Якщо лізинг та факторинг стоїть в одному ряду з банківським кредитуванням вже досить давно, то краудфандинг та венчурне інвестування – це нові поняття для українського кредитування. Краудфандинг – це механізм залучення колективного фінансування для реалізації бізнес-плану, що, як правило, здійснюється через мережу Інтернет. Венчурне інвестування – це залучення коштів інвестора у фінансування нового високотехнологічного бізнесу, який має перспективу зростання. Переваги таких кредитних послуг над банківським кредитуванням є те, що інвестори не вимагають виплати відсотків, термін інвестування триває 5-7 років, в суб'єкта господарювання є право не вносити заставу, інвестори несуть самостійну відповідальність за результати бізнес-плану, так як, в разі невдачі, такі особи втрачають свої інвестиції. Проте, є найголовніший недолік – втрата контролю над своєю компанією власником, ризик переходу бізнесу до інвестора.

- в) крім цього, люди стали більш свідомими та фінансово грамотними, зокрема щодо своїх боргових зобов'язань перед банком.

Незважаючи на це, банківське кредитування все ж має достатньо прогалин, які потребують нагального вирішення:

- а) хоч, війна в Україні в якійсь мірі позитивно вплинуло на певні галузі економіки, проте для деяких підприємств все ж ускладнився процес доступу до кредитів, зокрема для тих, які не є пріоритетними для держави;
- б) вищезазначена програма «5-7-9%» значно знизила відсоткову ставку кредитування МСП в Україні, проте дивлячись на західних партнерів, ставки в Україні досі залишаються відчутно високими: 5-9% в Україні, 1-3% – в більшості країн ЄС;
- в) завищені вимоги до суб'єкта підприємницької діяльності, зокрема необхідність внесення застави, яка у більшості просто відсутня, що знижує доступ фізичних осіб-підприємців до взяття кредиту;
- г) процес видачі кредитів займає досить багато часу, що відштовхує позичальників від кредитування в банку та змушує їх брати до уваги інші джерела позичання.

Варто згадати, що за результатами опитування від НАБУ «На що і де українці найчастіше беруть кредити» 33% підприємців замість отримання кредиту у банків звертаються за грошовою допомогою до друзів, родичів чи знайомих. Така ж частка користується кредитуванням банку в якому вже є клієнтом, 10% респондентів обирають банк судячи зі слів інших осіб, а 13% – користуються банками, що найбільш розрекламували свої послуги [22].

Для покращення ситуації довіри серед населення до держави та банківських установ потрібно виокремити пропозиції щодо поліпшення функціонування ринку кредитування. Перш за все, уваги варта тема іпотечних позик, які за досвідом зарубіжних країн мають велике значення. І, хоча, ми звикли розуміти, що іпотека – це те, що стосується фізичних осіб, а не підприємств, особливо малих та середніх, портфелі іпотечних позик можуть

слугувати заставою, що є необхідною умовою для видачі кредиту малому та середньому бізнесу.

Крім того, державі варто менше тиснути на банки у питанні їх капіталу, це можливо завдяки змінам в оцінці кредитоспроможності позичальника. Іншими чинниками покращення кредитування є:

- а) лібералізація податкової системи, що є одним із основних кроків для пришвидшення темпів відновлення та зростання інвестицій після збройних конфліктів;
- б) необхідність встановлення позасудового порядку врегулювання боргових спорів, зокрема на часі вирішення проблемного питання примусового стягнення боргів;
- в) продовження вдосконалення законодавства у сфері кредитування, зважаючи на європейський досвід.

Ба більше, ми зазначили раніше, що банкам необхідно зменшити та пом'якшити вимоги до оцінки кредитного ризику. Це дозволить надати більше кредитів та зміцнити економіку в умовах післявоєнної відбудови. На основі досвіду розвинених країн, варто взяти на озброєння створення державою спеціального органу, який регулює питання кредитування. І, хоч, в Україні цим займається Національний банк України, а Міністерство фінансів та Міністерство економіки контролюють це питання, та у всіх цих установ є важливіші повноваження, тож вони в повній мірі не можуть приділити достатньо уваги саме питанню кредитування малих та середніх підприємств.

Необхідно зазначити, що для ідеального функціонування змінюватися потрібно не лише державі та банкам, а й підприємствам і громадянам. Останнім необхідно вчасно, прозоро і повно подавати звітність та оподатковувати доходи, для того щоб банк міг в повній мірі оцінити платоспроможність позичальників. В свою чергу, банкам треба переглянути

свою внутрішню політику, змінити бізнес-стратегії, а також зацікавлювати своїх потенційних клієнтів.

ВИСНОВКИ

Малі та середні підприємства відіграють важливу роль в економіці кожної держави. Для їх розбудови необхідна така послуга банку як кредитування. Держава зацікавлена в зростанні економіки, банки та клієнти зацікавлені в прибутках, тому створення ідеальних умов кредитування – ключ до економічного процвітання держави. В цьому плані, нам варто перейняти досвід європейських держав та розвинених країн інших материків, які зуміли побудувати довірливі стосунки між трьома ланками: країна, надавач послуг, отримувач послуг, а також створило інституції, які повною мірою забезпечують безперешкодне функціонування таких органів.

Вивчивши та проаналізувавши законодавство України, статистичні дані Національного банку України, Міністерства фінансів України та Міністерства економіки України, порівнявши різницю процесу кредитування у воєнний стан та до його впровадження, дослідивши погляди науковців на сферу кредитування в Україні довоєнних років, визначивши особливості та основні ризики кредитування в Україні, проаналізувавши практику інших розвинених країн у цій сфері, визначивши перспективи розвитку та надавши пропозиції щодо вдосконалення банківської системи, можемо зробити наступні висновки:

1. З початком війни в економічному секторі держави певні галузі підприємництва стали більш важливими за інші. Тому уряду необхідно було внести певні зміни до законодавства, зокрема щодо сприяння суб'єктам у сфері сільського господарства, переробної промисловості та енергетичної діяльності, шляхом збільшення порогу максимальної суми кредитування; зменшення процентної ставки для всіх підприємств на час воєнного стану під 0%, а після його закінчення – 5%; встановлення кредитної гарантії в 50% для МСП.

2. В економічно-стабільних державах існують інституції та програми щодо залучення капіталу, в тому числі державного, для кредитування банками малих та середніх підприємств. Для економічного зростання України необхідне створення спеціалізованих інституцій та органів, а також більше державних програм з розвитку малих і середніх підприємств, що становлять основу економіки, зокрема, у сфері кредитування, так як більшість МСП потребують його.

Визначаючи перспективи розвитку банківського кредитування малого та середнього бізнесу, варто виокремити основні недоліки, які для їх вирішення, потребують втручання з боку держави:

- а) незважаючи на те, що існує державна програма підтримки малого та середнього бізнесу «5-7-9%» проценти кредитної ставки все одно залишаються високими порівняно зі ставками країн ЄС;
- б) у стані війни умови надання кредитів неперіоритетним галузям виробництва не змінилися, що ускладнює їх розвиток сьогодні;
- в) завищені вимоги до позичальника, зокрема в питанні застави, а також довготривалий період отримання кредитів, що в сукупності – є основними факторами, що відштовхують підприємців від кредитування банку, і змушують шукати інші джерела фінансування.

З метою покращення економіки країни в умовах війни та післявоєнної відбудови, автор вважає доцільним виокремити пропозиції, що стосуються вдосконалення банківської системи кредитування. Перш за все, банкам необхідно пом'якшити вимоги до підприємств при оцінці кредитного ризику, що дозволить збільшити кількість наданих кредитів українським підприємцям, що, в свою чергу, повернеться у формі прибутків як банку, так і державі. Основну роль в питанні змін будь-якого сектору економіки відіграє держава, тож уряду необхідно лібералізувати податкову систему, встановити позасудовий порядок врегулювання боргових позовів, взяти до уваги європейське законодавство та інтегрувати його в українську систему права,

зокрема, в питанні кредитування. Крім того, змінюватись варто і громадянам, що повинні вчасно і прозоро подавати звітність, чесно будувати стратегії розвитку підприємств та створювати легальний бізнес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
2. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
3. Про надання фінансової державної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28. Дата оновлення: 26.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF> (дата звернення: 21.04.2024).
4. Аналіз показників валового національного продукту в Україні, кількості виданих кредитів, кількості нових фізичних осіб-підприємців (за даними державної служби статистики України) URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.04.2024).
5. Аналіз фінансових результатів банків України (за даними статистики Національного банку України). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic> (дата звернення 20.04.2024).
6. Білик О. М. Розробка заходів щодо мінімізації кредитного ризику в банку на основі методу кореляційно-регресійного аналізу рівня проблемних кредитів. Управління розвитком. 2010. №16 (92). С. 71–73.
7. Богун К.В. Удосконалення фінансової інфраструктури малого підприємництва в межах державно-приватного партнерства. Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. 2010. № 3. С. 104–108

8. Владичин У.В. Банківське кредитування: Навч. посібник. К.: Атака, 2016. 648 с.
9. Волкова Н. І. Особливості банківського кредитування на сучасному етапі. 2019. № 1 (24). С.113–122. DOI:<http://dx.doi.org/10.31558/2307-2296.2019.1.12>.
10. Гуцал І.С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України (питання теорії, методики, практики). Львів. 2014. 244 с.
11. Демківський А. В. Гроші та кредит. 2015. 528 с.
12. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуках оптимального дизайну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html> (дата звернення: 20.04.2024).
13. Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами в Україні зріс у 2,5 рази в 2023 році. Ukrainian council of shopping centers. 2024. URL: <https://www.ucsc.org.ua/deficyt-zovnishnoyi-torgivli-tovaramy-v-ukrayini-zris-u-25-razy-v-2023-roczy/>(дата звернення: 20.04.2024).
14. Дикалюк М. «Стартапів і малого бізнесу стало значно більше, ніж до повномасштабної війни», — В'ячеслав Черкашин. Український тиждень. 2023. URL: <https://tyzhden.ua/startapiv-i-maloho-biznesu-stalo-znachno-bilshe-nizh-do-povnomasshtabnoi-vijny-v-iacheslav-cherkashyn/> (дата звернення: 24.04.2024).
15. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія / ред. А.О. Єпіфанова. Суми : УАБС НБУ, 2007. 286 с.
16. Калачова Г., Ноздрін В. Чи "дотисне" Зеленський банки: в уряді придумали альтернативу кредитам "5-7-9%". URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/06/2/661247/index.amp> (дата звернення: 20.04.2024).

17. Кредити за портфельними держгарантіями видаватимуть 11 банків. Економічна правда. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/12/671875/index.amp> (дата звернення: 21.04.2024).
18. Купувати українське: споживачі підтримують вітчизняного виробника. AgroPortal. 2023. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraine/kupuvati-ukrajinske-spozhivachi-pidtrimuyut-vitchiznyanogo-virobnika> (дата звернення: 23.04.2024).
19. Лисенко О. 27% річних і вище: як банки кредитуватимуть великий та малий бізнес у 2023 році. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/credits/articles/27-godovyh-i-vyshe-kak-banki-budut-kreditovat-bolshoy-i-malyy-biznes-v-2023-godu/> (дата звернення: 22.04.2024).
20. Майже 7000 підприємців отримали доступні кредити на 27 млрд грн від початку 2024 року. Міністерство економіки України . URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d0b65122-e3e6-4290-be9c-b4ed725b8bbd&title=Maizhe7-000-PidprimtsivOtrimali>.
21. Мінфін: За державними гарантіями на портфельній основі банками надано 2175 кредитів на загальну суму 6 млрд 502 млн грн. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_derzhavnimi_garantiami_na_portfelni_osnovi_bankami_nadano_2175_kreditiv_na_zagalnu_sumu_6_mlrd_502 mln_grn-3196.
22. На що і де українці найчастіше беруть кредити. Міністерство фінансів України. 2017. URL: <https://minfin.com.ua/ua/amp/2017/12/28/31648822/> (дата звернення: 28.04.2024).
23. Окрема проміжна скорочена фінансова звітність за дев'ять місяців, що закінчились (статистика Приват Банку). URL: https://static.privatbank.ua/files/okrema-zvitnist_31_10_23.pdf

24. Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 2.
25. Податки під час війни. Державна податкова служба України. 2024. URL: <https://tr.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-581820.html> (дата звернення: 22.04.2024).
26. Показники ВВП України за період 2019-2023 рр. (за даними Національного банку України). URL: <https://bank.gov.ua/>.
27. Понад 15 млрд грн доступних кредитів отримав бізнес від початку 2024 року. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d6cc1540-63e5-4a45-876c-0873b9386225&title=Ponad15-Mlrd> (дата звернення: 21.04.2024).
28. Приватбанк – учасник програми «доступні кредити 5-7-9%». Офіційний сайт банку. URL: <https://privatbank.ua/business/5-7-9>
29. Прийду Л. М. Управління кредитним ризиком як основа забезпечення ефективності банківської діяльності. Сталий розвиток економіки. 2012. № 2. С. 307–312.
30. Рудченко І.В. Кредитоспроможність позичальника як критерій формування кредитних відносин. Держава та регіони. 2008. № 5. с. 162–166.
31. Сич О. А., Волос І. І. Сучасний стан та умови кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Молодий вчений. 2018. № 2 (54). С. 421–424.
32. Уряд надає можливість отримати кредит до 60 млн грн будь-якому українському підприємству під 0% на час воєнного стану за програмою «5-7-9%». Міністерство економіки України. 2022. URL: <https://me.gov.ua/news/detail?id=e863bacd-f303-485b-8bfa-94308186b67c&lang> (дата звернення: 21.04.2024).
33. Федорчук В. Terra incognita української економіки. Чотири висновки з дослідження середнього бізнесу Інституту економічних

- досліджень. URL: <https://forbes.ua/business/terra-incognita-ukrainskoi-ekonomiki-chotiri-visnovki-z-doslidzhennya-serednogo-biznesu-institutu-ekonomichnikh-doslidzhen-31012024-18884> (дата звернення: 23.04.2024).
34. Хенін Ван Грюнинг, Соня Брайович-Братанович Управління кредитними ризиками. Банківський менеджмент. 2008. №5. С.22–25.
35. Хорошун В. Як отримати кредит за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» під агро? Особливості, нюанси, можливості. URL: <https://latifundist.com/cards/72-yak-zaluchiti-kredit-za-programoyu-dostupni-krediti-5-7-9-pid-agro-osoblivosti-nyuansi-mozhливosti>
36. Чайка Т. О. Кредитування підприємств: курс лекцій / Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв, 2014. 45 с.
37. GDP statistics for the period 2019-2023. U.S. Small Business Administration. URL: <https://data.sba.gov/>.
38. Interest Rate Europe. Trading economics. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/interest-rate?continent=europe>
39. Investing in Germany. Business Location Center. URL: <https://www.businesslocationcenter.de/en/business-location/berlin-at-a-glance/investing-in-germany> (дата звернення: 26.04.2024).
40. Stern S. G., Shew D. The EVA financial system. Journal of Applied Corporate Finance, 1995. № 3(2). P. 38–55.
41. Zakharkin O. Zakharkina L. Enterprise's innovation development strategy substantiation and its aims. Економічний часопис-XXI. 2014. No 7–8(1). С. 76–79.